

GORCUMSE OUDHEDEN

DOOR

DRS. W. A. VAN DER DONK TE AMSTERDAM

VIII. Uit het programma der onafhankelijkheidsfeesten van 20 februari 1864

Een gaaf exemplaar van de „Feestwijzer voor de viering van den 20 Februarij 1864, den vijftigsten verjaardag van Gorinchem's verlossing van de Fransche Overheersing“, kwam door een attentie van bevriende zijde toevallig in mijn bezit. Het feestprogramma werd in genoemd jaar te Gorinchem „ter gemeente-boekdrukkerij van H. Horneer“ uitgegeven.

Blijkens dit feestprogramma vierden de Gorcumers van toen tevens en wel op de „19e Februarij 1864 — den Heugelijken verjaardag van Zijne Majesteit Koning Willem III“.

Het kan natuurlijk niet de bedoeling zijn hier het programma van de beide feestdagen (19 en 20 februari) in den brede te releveren. Volstaan moge worden met enige bijzonderheden er uit te releveren, die ons, bijna een eeuw van deze feestviering gescheiden, nog interesseren.

Als „Inleiding tot de feesten“ wordt op 19 februari „s middags ten 12 ure“ een „Parade van de Schutterij en het Garnizoen met de muziek van de Schutterij“ gehouden.

„s Namiddags ten 1 ure“ is er een „feestelijk onthaal in de Korenbeurs van de leerlingen der gemeente Armen- en Volksscholen en van de Gemeente Bewaarschool“.

„Van 's middags 12 tot 's namiddags 4 ure“ vindt op die dag een „matinée musicale“ plaats „in de sierlijk gedecoreerde zaal de Korenbeurs van de gunstig bekende gezelschappen Buziau (de vader van de bekende kleinkunstenaar Buziau, die kortgeleden op hoge leeftijd te Rijswijk Z.H. is overleden) en Sauvlet“, terwijl „s avonds ter 7 ure“ een „groot vocaal en instrumentaal concert in de Korenbeurs door de gezelschappen Buziau en Sauvlet“ wordt gegeven, met „na afloop van dit concert Bal“.

Op de 20e februari, de eigenlijke, „s morgens ten 7 ure met een salvo van 21 kanonschoten“ aangekondigde feestdag heeft na „bepaling van het klokkenspel van 8 tot 9 ure 's morgens“ en een „Feeststond ter godsdienstige wijding van den dag in verschillende

kerken“ van „s morgens 9½ tot 11 ure.“ „ten 11¼ ure“ de „uitvoering der feestcantate“ plaats met „woorden van x x x, in mnzijk gezet door den heer F. Bersch, Stads Muzijkmeester alhier“.

Aan de uitvoering van de feestcantate gaat het zingen door allen van Psalm 118, vers 7, vooraf. De eigenlijke feestcantate bestaat uit 10 nummers: o.m. voor koor, sopraansolo, mannenkoor, vrouwenkoor, bassolo en recitatief, koraal, volkskoor en „het volkslied door Tollens“. De laatste drie worden, evenals Psalm 118, vers 7, „algemeen“ gezongen. Hierbij zij aangekend, dat het „Wilhelmus“ omstreeks 1864 nog niet het algemeen aanvaarde, Nederlandse volkslied is. Alleen het „Wien Neerlands bloed“ van Tollens doet te dien tijde nog als zodanig dienst. Het „Wilhelmus“ wordt zelfs bij de onderhavige feestelijkheden niet eens gezongen. Alleen wordt op de muziek van dit lied een volkskoor (met andere tekst dus) te berde gebracht. Een „Feestrede“ splitste de uitvoering van de cantate in twee gedeelten.

Op de 20e februari heeft „s namiddags 12½ ure“ de „ontvangst van de genodigde krijgers“ van 1813-1815 „ten Raadhuize“ plaats. „s Namiddags ten 1 ure“ arriveert aldaar „de Eerevacht met de muziek van 't 5e Regiment Infanterie ter plechtige begeleiding van de in rijtuigen te plaatsen krijgers naar den Visschersdijk aan het hoofd van den optogt“. Deze vangt „s namiddags ten 1¼ ure“ aan en bestaat uit „de feestelijke optogteu van de oude krijgers met ecrewacht te paard en muziek en van Collegien, Corporatien, Vereenigingen, enz. enz.“ (totaal 17 onderdelen). Van deze onderdelen, vermeld in een „uitvoerige beschrijving van den Optogt“, verdienen enige onze aandacht:

5. „De beide sectien van de vereeniging van het Metalen Kruls (afdeeling Gorinchem en omstreken) met hunne banierdragere“.

6. „Eene Commissie uit de Kamer van Koophandel en Fabrieken met den Hoofdman der Bierbrouwers“.

7. „Zegewagen van die Kamer met allegorische voorstellingen, betreffende Handel en Nijverheid. Op den wagen bevinden zich de borstbeelden van Willem I, II en III; twee Wapenherauten van Nederland en Oranje; de Gorinchemsche Stedemaagd met verbroken keten en vredepalm; een Dolphijn, waterspuwende in eene schulp ter voorstelling van Merwede en Waal. De wagen is gedekt door eenen troonhemel waarop een Mercuriusbeeld”.

Daarna volgen „twaalf zakkendragers, twintig koorndragers, bierdragers, twaalf olieslagers, bierbrouwers (met banieren en vaandels), wreklieden van den houtzaagmolenaar N. C. Frohn en kruideniersbedienden”.

Onder afdeling 14 geeft de „Rederijkerskamer Nut en Genoegen te Gorinchem” o.m. een „geschiedkundige voorstelling van de overgave der Stad Gorinchem door de Fransche bezetting aan de Geallieerden op 20 Februarij 1814”.

Daartoe nemen „de Divisie-Generaal Zielinsky, Kommandant der belegeringstroepen van Gorinchem, Graaf Klinkhofstrijen, Brigadier der Infanterie, Graaf Finck van Finckenstein, Bataillons Overste en De Fischer, Kapitein van den Staf”, allen te paard aan de optocht deel.

De Franse hoofdofficieren, w.o. Generaal Rampon, die met hun troepen Gorcum tot de 20ste februri 1814 bezet hebben gehouden, worden evenwel niet in de stoet vertegenwoordigd. Wel volgt een rijtuig, waarin gezeten zijn „de Heeren van Tets van Goudriaan, Commissaris-Generaal van het Departement van de monden van de Maas, Donker Curtius, Districts-Commissaris, A. P. Rauws, Maire van Gorinchem en J. H. Snoeck, Adjunct-Maire van Gorinchem”.

Detachementen „Kozakken, Franschen (te voet), Pruisische Huzaren, Russen (te voet) en Pruisen (te voet)” volgen in de stoet, die door middel van „Herauten te paard, dragende de banieren der Steden Rotterdam en Dordrecht” aan deze plaatsen hulde brengt, daar zij „na het bombardement van Gorinchem voor hare rekening de noodige werklieden hebben gezonden tot herstel van de huizen van mingevoeden ingezetenen veroorzaakt”.

Ook „Jan van Arkel stichter van Gorinchem” compareert, te paard, in de optocht. Hieruit blijkt, dat men toenmaals — blijkbaar op grond van de narratieve bronnen als Pauw, Kemp e.a. — in de dwaling verkeerde dat Gorinchem door de Heren van Arkel zou zijn gesticht.

Hoezeer de hier bedoelde kronieken in de loop der eeuwen op velen de indruk van betrouwbaarheid ten deze

hebben gemaakt en nog maken, bewijst het feit, dat zelfs heden ten dage deze door de historische wetenschap weerlegde legende nog niet geheel lijkt te zijn uitgestorven.

Evenzo is het beroep op deze kronieken ten bewijze van het feit, dat de oorsprong van Gorinchem moet gezocht worden in een Romeinse legerplaats op of nabij de plek waar Gorcum thans is gelegen, wetenschappelijk niet houdbaar. Voor deze stelling zal beslist ander bewijsmateriaal moeten worden geleverd dan Pauw e.a.

Hoezeer de scheepvaart in de belangstelling van de Gorcumers van omstreeks 1864 staat bewijst het feit, dat in de 4e Afdeling na no. 14 van de optocht („De Scheepvaart allegorisch voorgesteld”) een rijtuig, „waarin gezeten zijn de 2 oudste Schippers van Gorinchem” voorkomt, alsmede — op een door „twee bootslieden” begeleide zegewagen — „Eene boot, waarin gezeten Nephthunus, zijne vrouw en zeven kinderen, een Scheepskommandant en een Scheepssecretaris”. De wagen wordt getrokken door 4 paarden, „geleid door 4 negers in matrozenkleeding”. Een overigens ietwat zonderling gezelschap!

Niet weinig spreekt de stedelijke trots uit het achter genoemde boot zich bevindende „Sloepje, waarmede in 1811 bij gelegenheid van eenen door Keizer Napoleon uitgeschreven wedstrijd voor roeischeden een prijs is gewonnen.”

„Vereenigingen van Varensgezellen, Pimmerlieden, Metselaars, enz. enz. met hare banieren” besluiten dit nummer om gevolgd te worden door no. 15 „De optogt der Gorinchemsche Typographie, zamengesteld door eenige Boekdrukkers, Boekhandelaars, en Boekbinders”.

Op een „Zegewagen, voorstellende de in vrijheid werkende Drukkers, getrokken door vier paarden” — dit lezers slaat uiteraard niet op de pers, maar op de zegewagen — volgen: „de gezamenlijke Gezellen der Boekdrukkerijen en aanverwante vakken”.

Natuurlijk mag ook de brandweer (no. 16) niet in de stoet ontbreken; zij verschijnt o.m. in de vorm van een „trionfwagen waarop een brandspuit met personeel... en eene banier, prijkkende met de beeldtenis van den te Gorinchem geboren uitvinder der slangbrandsputten Jan van der Heyden”.

Achter deze wagen lopen de „Brandspuitmeester, Kommandeurs en Spuitgasten”.

In no. 17, de „Landbouwersoptogt van de Afdeeling Vijf-Heerenlanden, de Ablasserwaard met Arkel beneden de Zouwe der Hollandsche Maatschappij van Landbouw”, rijdt o.m. een „Ze-

7. „Zegewagen van die Kamer met allegorische voorstellingen, betreffende Handel en Nijverheid. Op den wagen bevinden zich de borstbeelden van Willem I, II en III; twee Wapenherauten van Nederland en Oranje; de Gorinchemsche Stedemaagd met verbroken keten en vredespalm; een Dolphijn, waterspuwende in eene schulp ter voorstelling van Merwede en Waal. De wagen is gedekt door eenen troonhemel waarop een Mercuriusbeeld”.

Daarna volgen „twaalf zakkendragers, twintig koorndragers, twaalf olieslagers, bierbrouwers (met banieren en vaandels), werklieden van den houtzaagmolenaar N. C. Frohn en kruideniersbedienden”.

Onder afdeling 14 geeft de „Rederijkerskamer Nut en Genoegen te Gorinchem” o.m. een „geschiedkundige voorstelling van de overgave der Stad Gorinchem door de Fransche bezetting aan de Geallieerden op 20 Februarij 1814”.

Daartoe nemen „de Divisie-Generaal Zielinsky, Kommandant der belegeringstroepen van Gorinchem, Graaf Klinkhofstrien, Brigadier der Infanterie, Graaf Finck von Finckenstein, Bataillons Overste en De Fischer, Kapitein van den Staf”, allen te paard aan de optocht deel.

De Franse hoofdofficieren, w.o. Generaal Rampon, die met hun troepen Gorcum tot de 20ste februri 1814 bezet hebben gehouden, worden evenwel niet in de stoet vertegenwoordigd. Wel volgt een rijtuig, waarin gezeten zijn „de Heeren van Tets van Goudriaan, Commissaris-Generaal van het Departement van de monden van de Maas, Donker Curtius, Districts-Commissaris, A. P. Rauws, Maire van Gorinchem en J. H. Snoeck, Adjunct-Maire van Gorinchem”.

Detachementen „Kozakken, Franschen (te voet), Pruisische Huzaren, Russen (te voet) en Pruisen (te voet)” volgen in de stoet, die door middel van „Herauten te paard, dragende de banieren der Steden Rotterdam en Dordrecht” aan deze plaatsen hulde brengt, daar zij „na het bombardement van Gorinchem voor hare rekening de noodige werklieden hebben gezonden tot herstel van de huizen van mingevoeden ingezetenen veroorzaakt”.

Ook „Jan van Arkel stichter van Gorinchem” compareert, te paard, in de optocht. Hieruit blijkt, dat men toenmaals — hlijkbaar op grond van de narratieve bronnen als Pauw, Kemp e.a. — in de dwaling verkeerde dat Gorinchem door de Heren van Arkel zou zijn gesticht.

Hoezeer de hier bedoelde kronieken in de loop der eeuwen op velen de indruk van betrouwbaarheid ten deze

hebben gemaakt en nog maken, bewijst het feit, dat zelfs heden ten dage deze door de historische wetenschap weerlegde legende nog niet geheel lijkt te zijn uitgestorven.

Evenzo is het beroep op deze kronieken ten bewijze van het feit, dat de oorsprong van Gorinchem moet gezocht worden in een Romeinse legerplaats op of nabij de plek waar Gorcum thans is gelegen, wetenschappelijk niet houdbaar. Voor deze stelling zal beslist ander bewijsmateriaal moeten worden geleverd dan Pauw e.a.

Hoezeer de scheepvaart in de belangstelling van de Gorcumers van omstreeks 1864 staat bewijst het feit, dat in de 4e Afdeling na no. 14 van de optocht („De Scheepvaart allegorisch voorgesteld”) een rijtuig, „waarin gezeten zijn de 2 oudste Schippers van Gorinchem” voorkomt, alsmede — op een door „twee bootslieden” begeleide zegewagen — „Eene boot, waarin gezeten Nephtunus, zijne vrouw en zeven kinderen, een Scheepskommandant en een Scheepssecretaris”. De wagen wordt getrokken door 4 paarden, „geleid door 4 negers in matrozenkleding”. Een overigens ietwat zonderling gezelschap!

Niet weinig spreekt de stedelijke trots uit het achter genoemde boot zich bevindende „Sloepje, waarmede in 1811 bij gelegenheid van eenen door Keizer Napoleon uitgeschreven wedstrijd voor roeischeden een prijs is gewonnen.”

„Vereenigingen van Varensgezellen, Fimmerlieden, Metselaars, enz. enz. met hare banieren” besluiten dit nummer om gevolgd te worden door no. 15 „De optocht der Gorinchemsche Typographie, zamengesteld door eenige Boekdrukkers, Boekhandelaars, en Boekbinders”.

Op een „Zegewagen, voorstellende de in vrijheid werkende Drukkers, getrokken door vier paarden” — dit lezers slaat uiteraard niet op de pers, maar op de zegewagen — volgen: „de gezamenlijke Gezellen der Boekdrukkerijen en aanverwante vakken”.

Natuurlijk mag ook de brandweer (no. 16) niet in de stoet ontbreken; zij verschijnt o.m. in de vorm van een „triumfwagen waarop een brandspuit met personeel... en eene banier, prijkkende met de beelden van den te Gorinchem geboren uitvinder der slangbrandsputten Jan van der Heyden”.

Achter deze wagen lopen de „Brandspuitmeester, Kommandeurs en Spuitgasten”.

In no. 17, de „Landbouwersoptocht van de Afdeeling Vijf-Heerenlanden, de Ablasserwaard met Arkel beneden de Zouwe der Hollandsche Maatschappij van Landbouw”, rijdt o.m. een „Ze-

vertoont nu haar oorsprong en continuïteit.

De „muzykmeesters" zijn vervangen door dirigenten, doch van hun „directie" spreken wij niet meer. Het prachtige „Wilhelmus" is nu ons volkslied, Tollens' volkslied is vrijwel geheel op de achtergrond geraakt.

De tijd der Koninklijke „borstbeelden" ligt, evenals de goedbedoelde, doch in feite denigrerende „armen-scholen" al tamelijk ver achter ons.

Een „Gorinchemse Stedemaagd met verbroken keten en vredepalm" is vermoedelijk de hoogste vorm van allegorie, die wij t.z.t. — met of zonder keten — nog zullen opbrengen, maar de edele productien der „bierbrouwers" blijven ook heden ten dage nog in trek — het bier is steeds best — al hebben de bierbrouwers zelf de Lingestad verlaten.

Een roeiboot in de stoet mee te nemen, waarmede men ruim 50 jaar geleden een eerste prijs won, doet ons wat kinderlijk aan.

Bij de over enige jaren (1964) vermoedelijk plaatsgrijpende onafhankelijkheidsfeesten zal het weinig achtergrond en zin hebben „een rijtuig, waarin gezeten zijn de 2 oudste Schippers van Gorinchem" in de eventuele optocht nog een plaats te geven en „Krijgers van 1813-1815" waren uiteraard

reeds in 1914 niet meer in leven.

Ook 1964 zal dezulken dus moeten missen, evenals de rijke overvloed van paarden, die de rijtuigen en de praalk- en zegewagens trokken of de herauten vaandel- en banierdragers, schildknapen, kozakken, huzaren, hoofdofficieren, leden van erewachten enz. moeten torsen. Zullen nuchtere en zakelijk aandoende vrachtwagens, auto's, jeeps, scooters en bromfietsen in 1964 het beeld niet grotendeels wijzigen?

Hoe het zij: de vrolijke tonen van muziekkorpsen en orkesten, alsmede de genoegens van „met zorg zamen-gestelde bufetten" behouden ook heden ten dage hun aantrekkingskracht, zoals ook de eeuwige lust van het mensdom om gedenkwaardige gebeurtenissen te gedenken zich hardnekkig handhaaft, al was het alleen maar om feest te kunnen vieren.

In dat opzicht vooral is er niets nieuws onder de zon!

Nieuw is echter wel de vraag of het Gorcum van 1964 ook het beeld zal vertonen van een feestvierend volk, dat gezamenlijk nog Psalm 118, vers 7, als voorzang zingt. Ik weet het niet; ik weet het niet!

(Overdruk uit het Nieuwsblad voor Gorinchem en Omstreken van 9 september 1959.)